

УДК 37.014.25(477:520)

**УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКІ ВІДНОСИНИ
В ГАЛУЗІ ОСВІТИ І НАУКИ**

Лученко О.О., Огнівенко З.Г.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Стаття висвітлює стан і перспективи двостороннього співробітництва України і Японії в галузі освіти і науки. Надано огляд можливостей, якими можуть скористатися студенти та дослідники, які займаються науковими розробками в цій галузі. Розглянуто такі можливості, як стипендії японського уряду, університетів і приватних організацій; програми мобільності для дослідників тощо. У статті також звертається увага на важливість створення і зміцнення зв'язків між дослідниками й університетами з метою активізації наукового співробітництва між Україною та Японією.

Ключові слова: українсько-японські відносини, Україна, Японія, освіта, стипендії, наукові зв'язки, дослідницька співпраця.

**УКРАИНСКО-ЯПОНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ
В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ**

Лученко О.А., Огнивенко З.Г.

Статья освещает состояние и перспективы двустороннего сотрудничества Украины и Японии в области образования и науки. Предоставлен обзор возможностей, которыми могут воспользоваться студенты и исследователи, занимающиеся научными разработками в этой области. Рассмотрены такие возможности, как стипендии японского правительства, университетов и частных организаций; программы мобильности для исследователей и т.д. В статье также обращается внимание на важность создания и укрепления связей между исследователями и университетами с целью активизирования научного сотрудничества между Украиной и Японией.

Ключевые слова: украинско-японские отношения, Украина, Япония, образование, стипендии, научные связи, исследовательское сотрудничество.

**UKRAINIAN-JAPANESE RELATIONS
IN EDUCATION AND SCIENTIFIC SPHERES**

Luchenko O., Ognivenko Z.

The article highlights the state and the prospects of bilateral cooperation between Ukraine and Japan in education and scientific spheres. It gives the overview of the opportunities that the Ukrainian

students and researches can take advantage of, pursuing their scientific goals. Such opportunities as Japanese Government Scholarship, Scholarships of Japanese universities and Private organizations, programs on mobility of researchers were studied. The article also draws attention to the importance of **creating and strengthening network among researchers and universities, fostering joint research projects** in order to promote science cooperation between Japan and Ukraine.

Key words: Ukrainian-Japanese relations, Ukraine, Japan, education, scholarships, scientific relations, research collaboration

Постановка проблеми та актуальність дослідження. На думку українського дослідника О. Бондаря, історичні і культурні зв'язки між українським і японським народами існували задовго до офіційного встановлення дипломатичних відносин. Українська мова і культура мали опосередковані контакти з японською ще з другої половини XVIII століття. Про це також свідчить український професор-японіст І. Бондаренко. Більш того, японський вчений-етнограф Ката Ока вважає, що навіть між Київською Руссю і Японією існували історичні зв'язки. Безпосередні українсько-японські контакти почалися з кінця XIX – початку XX століття [1, 67].

За останні кілька років зв'язки між Україною та Японією значно активізувалися. У червні 2015 року відбувся перший за історію українсько-японських відносин офіційний візит прем'єр-міністра Японії в Україну. У квітні 2016 року президент України відвідав у відповідь Японію. Під час зустрічей серед інших питань обговорювались перспективи розвитку українсько-японського співробітництва та обміну у таких сферах, як культура та молодь. П. Порошенко зазначив, що необхідно стимулювати вивчення японської мови в українських ВНЗ і відправляти студентів на стажування до Японії, оскільки саме зараз відкриваються великі перспективи відносин між країнами. З нагоди 25-річчя встановлення дипломатичних відносин між Японією та Україною 2017 рік оголошено «Роком Японії в Україні». Наразі Японія є найбільшою країною-донором України і, як надійний партнер, надає не лише фінансову, але й кваліфіковану допомогу нашій країні. Японські спеціалісти із різних сфер (екологічної, енергетичної, аграрної, банківської, транспортної, телебачення та ін.) плідно співпрацюють з українськими колегами.

Дослідженню українсько-японських відносин останнім часом приділяють все більше уваги. Політичне і науково-технічне співробітництво, торговельно-економічні зв'язки висвітлено у дослідженнях Т. Лохманюк, І. Мандрик, В. Удовік, О. Шаповалової. Співробітництво та взаємини в галузі науки і техніки, а також культури і спорту досліджував О. Бондар. Однак не достатньо висвітлено можливості і перспективи відносин в сфері освіти.

Мета статті – дослідити стан, можливості і перспективи розвитку співробітництва та обміну в галузі освіти і науки між Україною та Японією.

Виклад основного матеріалу. На противагу політичному та економічному співробітництву зв'язки у сфері науки та освіти розвиваються більш динамічно. Співробітництво в галузі освіти між нашими країнами в основному здійснює японська сторона. Вона надає Україні активну підтримку у розвитку людського потенціалу. З 1997 року 662 державних службовців, підприємців, науковців та медичних працівників взяли участь у різноманітних навчальних програмах [3]. Для отримання освіти в Японії існують дві програми, які фінансує уряд Японії. Першу фінансує Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технології (Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology, далі – МЕХТ). Вона надає фінансову підтримку українським студентам, аспірантам і викладачам, які прагнуть удосконалити знання японської мови, поглибити знання японської культури у її природному середовищі. Станом на травень 2015 року близько 5% від усіх іноземних студентів, які навчаються в Японії, отримали стипендію МЕХТ [9].

Один зі способів отримати стипендію на навчання в університеті Японії – це пройти конкурсний відбір і отримати рекомендацію посольства Японії в Україні. За сприяння посольства студенти й викладачі нашої країни регулярно отримують гранти від різних організацій, закладів та установ Японії, а також рекомендації для вступу до аспірантури.

Існує також можливість навчання або проведення дослідження завдяки рекомендації університетів, у яких навчаються студенти. Такі обміни відбуваються на основі угод, укладених між університетами. Наразі існують угоди та меморандуми про співробітництво, які було укладено між Сідзуоцьким університетом (National University Corporation Shizuoka University, Research Institute of Electronics) та Київським національним університетом імені Т. Шевченка (з 2013 року) і Національним технічним університетом «КПІ». На жаль, даний спосіб обміну студентів між Україною і Японією є не достатньо розвиненим.

Окрім того, деякі університети Японії та неурядові організації безпосередньо пропонують стипендії для студентів-іноземців. Наприклад, Цукубський університет дає можливість українським студентам або дослідникам, які бажають отримати ступінь магістра та PhD, брати участь у загальному конкурсі на рівні зі студентами з інших країн. Попередній відбір відбувається на основі аплікаційної заяви, наступний етап – це проходження інтерв'ю та екзаменів. Щодо мовної компетенції висувається вимога до знання англійської мови на рівні не нижче B2, що засвідчується наданням таких міжнародних сертифікатів, як TOEFL IBT 80, IELTS 6.0 або інших. До рівня володіння японською мовою вимоги мінімальні – достатньо початкового рівня, за класифікацією Japanese Language Proficiency Test – це рівень N5. Серед

неурядових фондів можна виділити Nomura Foundation, Honjo International Scholarship Foundation, Rotary Yoneyama Memorial Foundation. Однак таких стипендій з можливістю подання заяви в Японію з України дуже мало, а конкурс, як правило, дуже високий. За даними на 2015 рік, конкурс на стипендію Nomura Foundation був приблизно 20 осіб на місце, на стипендію Honjo International Scholarship Foundation – приблизно 66 осіб на місце

Таким чином, можна сказати, що фактично альтернативи стипендіальним програмам МЕХТ в Україні не існує. Наразі МЕХТ реалізує проект «Global 30», метою якого є інтернаціоналізація академічного середовища університетів Японії і залучення перспективних іноземних студентів. Заради цього обрані 13 університетів застосовують різні підходи, такі як розробка освітніх програм, що будуть проводитися англійською мовою; посилення міжнародної підтримки студентів, створення зарубіжних офісів, які можуть бути використані усіма університетами Японії.

У 2008 році уряд Японії оголосив про «План 300 000 іноземних студентів», в якому міститься заклик до збільшення числа іноземних студентів в Японії від 140 000 до 300 000 осіб до 2020 року. Таким чином значно збільшуючи число іноземних студентів, які будуть вчитися в Японії в найближчі роки, МЕХТ прагне зробити країну більш відкритою. На реформування вищої освіти в Японії також впливає глобалізація та посилення міжнародної конкуренції. Зауважимо, що попередній план «100 000 іноземних студентів» було втілено в життя у 2003 році. За даними 2010 року, іноземні студенти становили приблизно 4% від усіх осіб, які отримують освіту у ВНЗ в Японії. Порівняймо: у таких неангломовних розвинених країнах, як Німеччина і Франція, іноземні студенти складають 12,3% і 11,9% відповідно від загальної кількості студентів у ВНЗ. Отже, для того щоб японським ВНЗ досягти рівня інших розвинених країн за кількістю іноземних студентів, необхідно збільшити їх число до 10%, що дорівнює приблизно 300 000 студентів [11]. За даними Japan Student Service Organization на травень 2015 року, в Японії навчається 208 379 іноземних студентів. З них 152 062 особи – у закладах вищої освіти [6]. Зважаючи на тенденції росту, вищезазначені плани МЕХТ цілком досяжні.

Незважаючи на те що уряд висунув вимогу перекласти освітні програми англійською мовою, студентам та науковцям, які планують навчатися в Японії, не слід повністю покладатися лише на знання англійської мови. На практиці без знання японської мови можуть виникати значні труднощі як під час навчання, так і в побуті.

Подавати аплікаційні документи на програми стажування для іноземних студентів можна за такими напрямками: «Японська мова та японська культура» і «Стажування для вчителів». Конкурсний відбір складається з письмового іспиту (японська та англійська мови),

за результатами якого особи проходять на наступний етап – співбесіду. До участі у конкурсі за програмою «Японська мова та японська культура» приймаються студенти з відповідною спеціалізацією. У конкурсі на програму «Стажування для вчителів» можуть брати участь випускники університетів та педагогічних училищ, які мають досвід викладання у середній школі або коледжі на менше 5 років (за виключенням співробітників та викладачів університетів). Метою даних стипендіальних програм є сприяння взаєморозумінню і поглиблення дружніх зв'язків між Японією та Україною завдяки вихованню людських ресурсів, які сприятимуть розвитку обох країн. Стипендія включає в себе повне покриття вартості навчання, проїзду, навчальної літератури, щомісячну грошову допомогу тощо.

Існують також програми MEXT за напрямками «Стажер-дослідник» та «Навчання в японському університеті». Перша програма призначена для випускників ВНЗ, які бажають пройти курс післядипломної освіти в університеті Японії (як з можливістю отримання ступеня магістра або PhD, так і без). Програма «Навчання в японському університеті» надає можливість вибрати напрямок: гуманітарні або природничі науки.

Детальну інформацію щодо міжнародних програм MEXT і Japan Foundation можна знайти на офіційному сайті посольства Японії в Україні.

Другу програму фінансує Японський фонд (Japan Foundation), який був заснований у жовтні 1972 року як спеціальний інститут під контролем Міністерства закордонних справ. Він був створений з метою поглиблення взаєморозуміння між народами Японії та інших країн і є єдиною організацією в Японії, діяльність якої присвячена проведенню всебічних міжнародних програм культурного обміну по всьому світу. У жовтні 2003 року фонд став незалежною адміністративною установою під егідою міністерства. Після надання урядом Японії 78 мільярдів єн діяльність фонду фінансується за рахунок щорічних державних субсидій, інвестиційних доходів, а також пожертвувань від приватного сектору. Японський фонд має глобальну мережу, що складається з головного офісу, розташованого в м. Токіо, й офісу в м. Кіото, двох інститутів японської мови в м. Урава й у Кансайському регіоні. Японський фонд має 24 представництва у 23 країнах світу. В Україні представництво відсутнє, тому фонд веде співпрацю через японське офіційне дипломатичне представництво. Інтереси фонду представляють співробітники Відділу культури та інформації Посольства Японії в Україні.

Головна діяльність фонду ведеться у трьох напрямках: обмін у сфері культури та мистецтва; підтримка викладання японської мови за кордоном; підтримка зарубіжних досліджень в галузі японістики.

Програми, які пропонує Японський фонд, надають можливість науковцям, викладачам, артистам та деяким іншим категоріям творчих працівників проводити дослідження або

здійснювати творчі проекти в Японії. За 15 років співпраці Японського фонду з ВНЗ України за його сприяння в Японії пройшли навчання і стажування понад 60 українських студентів і науковців, а українські ВНЗ отримали від цього фонду значну матеріальну допомогу: художню літературу, підручники, навчальні посібники та словники. Наприклад, у 2003 фінансовому році Японський фонд виділив 300 тисяч доларів на допомогу українським ВНЗ, викладачам та науковцям [1, 77].

У 2004 році допомога Японського фонду тільки чотирьом українським ВНЗ (Національному технічному університету України «КПІ», Національному університету «Львівська Політехніка», Харківському державному педагогічному університету ім. Г. Сковороди та Луганському державному педагогічному університету імені Т. Шевченка) в рамках грантової програми «Допомога бібліотекам» становила 12 тисяч доларів [5]. Загалом, матеріальна допомога від Японського фонду ВНЗ України обчислюється сотнями тисяч доларів [2].

У 2016 році ХНУ імені В.Н. Каразіна отримав фінансову допомогу (97 600 ієн) від фонду на придбання навчальної літератури з метою сприяння розвитку японської мови в університеті. Викладач факультету іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна О. Лученко в 2012 році отримала грант від Японського фонду на програму стажування для іноземних викладачів японської мови. Наразі японська мова вивчається студентами факультету іноземних мов як третя іноземна. Окрім того, всі охочі мають можливість вивчати її в Лінгвістичному центрі при факультеті іноземних мов.

З 2006 року в Національному технічному університеті України «КПІ» працює створений на його базі Українсько-японський центр. Це проект Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA), заснований з метою поглиблення взаєморозуміння та розширення співробітництва між Україною та Японією в соціальному, академічному і культурному аспектах. Центр реалізує програму ознайомлення з японською історією, традиціями, культурою, науково-технічним та інноваційним потенціалом, проводить мовні курси та різноманітні заходи.

Спільним науковим дослідженням з Японією було присвячено японсько-український семінар з питань науково-технічного співробітництва «Дослідження в Японії», який проводився в НТУ «КПІ» 23 вересня 2016 року. На семінарі відбулася презентація стипендіальних програм підтримки наукових стажувань в Японії за програмою Японського товариства сприяння науці (Japan Society for the Promotion of Science), програм співробітництва та обміну науковцями України та Японії, обговорення перспектив подальшого двостороннього науково-технічного співробітництва України і Японії. Серед

виступаючих були представники Міністерства освіти, культури, науки і техніки Японії, професори японських університетів, Посольства Японії в Україні, а також українські спеціалісти, які поділилися своїм досвідом отримання грантів на проведення досліджень у Японії.

Двостороннє співробітництво в галузі природничих наук здійснюється за підтримкою Японського товариства сприяння розвитку науки (Japan Society for the Promotion of Science, далі – JSPS). Товариство надає можливість участі у програмах, які надають стипендії для іноземних учених (в тому числі і докторські) на короткостроковий або на довгостроковий термін.

Японське товариство сприяння науці існує вже 80 років і є єдиним незалежним агентством в Японії, місія якого полягає у фінансовому сприянні науці, наданні допомоги молодим ученим, підтримці дослідників і заохоченні наукових обмінів. Щорічний бюджет JSPS для підтримки дослідників, які працюють у різних галузях науки – від соціальних і гуманітарних до природничих, – становить понад 3 млрд доларів США. Фонд проводить семінари, забезпечує наукові обміни та спільні дослідження, сприяє професійному розвитку молодих учених і запрошує зарубіжних учених в Японію.

Для українських учених відкриваються дуже широкі можливості: в Японії зараз працюють приблизно 80 національних і 125 приватних університетів. Більш того, в структурі цих науково-навчальних закладів є 20 науково-дослідних інститутів, з ними співпрацюють 70 науково-дослідних інститутів і загальнонаціональні дослідні організації в галузі космічних досліджень, досліджень океану, матеріалознавства, промисловості тощо. Майже всі вони задіяні в програмах JSPS [4].

За даними цього товариства, у період з 2003 по 2005 рік фінансову підтримку для проведення наукових досліджень в Японії отримало більше 70 українських вчених з різних університетів та інститутів НАН України [1, 76].

За даними МЕХТ стосовно дослідницького обміну між Україною та Японією з 2011 по 2014 рік, 436 японських науковців відвідали Україну (з них лише троє строком більше місяця) і 245 українських науковців відвідали Японію. Для порівняння: 140 українських науковців перебували в Японії більше місяця [7, 15]. Останнім часом важливим напрямком є підтримка проектів співпраці експертів за лінією «Фукусіма-Чорнобиль».

Окрім обміну між студентами та дослідниками відбувається обмін спеціалістів. У сфері освіти японці працюють в Україні переважно викладачами японської мови. Перспективним напрямком розвитку подальшого співробітництва між Україною та Японією вважаємо обмін спеціалістами з можливістю працевлаштування та одночасним проведенням досліджень.

Українські спеціалісти, в основному викладачі університетів, які мають науковий ступінь, мають можливість викладати у ВНЗ Японії. Наразі Японія відкрита для всіх кваліфікованих спеціалістів, які бажають отримати кар'єрний досвід науковця в Японії. Наприклад, інтернет-сайт JREC-IN Portal надає безкоштовну інформацію про робочі вакансії для іноземних дослідників в Японії, які вже мають науковий ступінь. Оскільки більш ніж 70% – це інформація про вакансії роботи у ВНЗ, то обов'язковим є відповідний досвід роботи. Високий відсоток пропозицій припадає на сферу гуманітарних та громадських наук, інженерії та медицини. Більш ніж 75% вакансій – це пропозиції на посаду дослідника, доцента та професора (найчастіше з неповною зайнятістю) [8].

У травні 2016 року посол Японії Шігекі Сумі під час зустрічі з міністром освіти і науки України Л. Гриневич зазначив, що співпраця в цих галузях є дуже важливою, та висловив готовність продовжити обговорення її у майбутньому [3].

Висновки. За роки співпраці було реалізовано багато спільних проектів. Українські студенти, професори, дослідники плідно співпрацюють з японськими компаніями з різних напрямків. Однак, незважаючи на те що контакти між українськими і японськими ВНЗ почались уже давно, вони все ще не достатньо розвинені в порівнянні зі зв'язками з іншими країнами. Українська сторона приймає японських студентів і науковців, але в набагато менших масштабах, ніж японська сторона приймає українців.

Японія має незаперечні переваги дослідницького середовища і пропонує українським науковцям і студентам перспективу плідної співпраці з метою сприяння розвитку науково-технічного співробітництва між Японією і Україною, у тому числі спільних досліджень та обмінів.

Вважаємо, що збільшення програм міжвузівських обмінів активно сприятиме подальшому розвитку різнопланових українсько-японських контактів у сфері освіти. Створення та зміцнення зв'язків між науковцями, університетами та інститутами з можливістю дослідницької співпраці у наукових проектах є пріоритетним завданням у процесі зміцнення та активізації українсько-японського співробітництва у сфері науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарь А.И. Всё о Японии. – Харьков: Фолио, 2008. – 543 с.
2. Костенко Ю. Україна – Японія: грані співробітництва // Політика і час. – 2004. – №9. – С. 3-11.
3. Офіційний сайт Посольства Японії в Україні. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.ua.emb-japan.go.jp/>

4. Презентация научных программ JSPS. [Электронный ресурс]: – Режим доступа: <http://kpi.ua/ru/12-04-24-photo#sthash.qj7r0pBI.dpuf>
5. Резаненко В. Україна – Японія // Україна і Схід: панорама культурно-спільнотних взаємин. – К., 2001. – Вип. 1. – С. 160-182.
6. International Students in Japan 2015. [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.jasso.go.jp/en/about/statistics/intl_student/data2015.html
7. Overview of MEXT's STI Policy and Japan-Ukraine STI Cooperation. [Electronic Resource]. – Mode of access: http://uajc.kpi.ua/images/pdf/01_Yamada_com.pdf
8. Research with/in Japan. Career opportunities for Ukraine researchers through MEXT's related activities. [Electronic Resource]. – Mode of access: http://uajc.kpi.ua/images/pdf/10_Sugimoto.pdf
9. Scholarship in Japan. [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.jpss.jp/en/scholarship/>
10. Scholarship to Study in Japan for applicants Residing abroad. [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.jasso.go.jp/en/study_j/scholarships/_icsFiles/fieldfile/2016/03/29/scholarshipse_reserve.pdf
11. Study in Japan. 300 000 Foreign Students Plan. [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.studyjapan.go.jp/en/toj/toj09e.html>